

मराठी विश्वकोश

खंड १९

(संगर, फ्रेडरिक ते सृष्टि व मानव)

मराठी विश्वकोश

खंड १९

(संगर, फ्रेडरिक ते सृष्टि व मानव)

प्रमुख संपादक

डॉ. विजया वाड

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ

२०१२

प्रकाशक :

सचिव, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ,
रविंद्र नाट्यमंदिर, दुसरा मजला, सयानी मार्ग,
प्रभादेवी, मुंबई-४०० ०२५.

संपादकीय कार्यालय :

मराठी विश्वकोश कार्यालय,
वाई-४१२ ८०३ (जि. सातारा).

मुद्रक :

व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय,
वाई-४१२ ८०३ (जि. सातारा).

सजावट आणि वेष्टन :

कला विभाग, शासन मुद्रण व लेखनसामग्री
संचालनालय, मुंबई-४०० ००४.

विशेष-चित्रमुद्रण :

व्यवस्थापक, शासकीय फोटोझिको मुद्रणालय,
पुणे-४११ ००१.

प्रथम प्रकाशन :

नोव्हेंबर, २०१२

किंमत रु. २५०

सवलतमूल्य रु. १७५

© सर्व हक्क महाराष्ट्र शासनाने स्वाधीन ठेवले आहेत.

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ

मराठी भाषा आणि साहित्य यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा, म्हणून महाराष्ट्र शासनाने मराठी भाषा विभागाची स्थापना दिनांक २९ नोव्हेंबर २०१० या दिवशी केली. या विभागांतर्गत मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, साहित्य संस्कृती मंडळ, राज्य मराठी विकास संस्था आणि भाषा संचालनालय हे विविध विभाग मराठी भाषेच्या संवर्धनाचे काम नेटाने करीत आहेत. महाराष्ट्र शासन मराठी भाषेच्या विकासासाठी या सर्व विभागांद्वारे विविध उपक्रम हाती घेत असते. दिनांक १९ नोव्हेंबर १९६० रोजी महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळाची स्थापना झाली. या मंडळाने मराठी विश्वकोशाचे १० खंड प्रकाशित केले. तदनंतर या मंडळाचे विभाजन होऊन दिनांक १ डिसेंबर, १९८० रोजी महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ वेगळे स्थापन करण्यात आले. शासनाच्या या मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळाच्या उपक्रमांतर्गत विश्वकोशाचे आतापर्यंत १८ खंड प्रकाशित झाले असून 'अंक' ते 'सह्याद्रि' पर्यंतच्या नोंदी त्यांत आल्या आहेत. २१,०५७ पाने त्यांत समाविष्ट आहेत. विद्यमान मंडळाच्या देखरेखीखाली आता मराठी विश्वकोशाचा एकोणिसावा खंड प्रकाशित होत आहे.

विश्वकोशात तत्त्वज्ञान, धर्म, साहित्य, ललित कला यांसारख्या विषयांतील नोंदी लिहिताना मतमतांतरे संभवतात; पण अशा नोंदींमध्ये त्या त्या विषयांतील विद्वान व तज्ज्ञ व्यक्ती स्वतःच्या धोरणांनुसार मते मांडण्याची शक्यता असते. ही मते विश्वकोशाने स्वतःची मते म्हणून मांडलेली नसतात, हे मी येथे स्पष्ट करू इच्छिते. विश्वकोशाची रचना करताना फक्त नोंदशीर्षकांचे बाबतीत 'तत्सम' शब्द संस्कृतप्रमाणे ठेवले आहेत. विश्वकोशाचा हा एकोणिसावा खंड वाचकांच्या हाती देताना श्रमसाफल्याचे समाधान मनात आहे. या खंडात 'संगर, फ्रेडरिक' ते 'सृष्टि व मानव' पर्यंतच्या एकूण ७६८ नोंदी असून एकूण ५० चित्रपत्रांचा समावेश आहे. प्रस्तुत खंडातील नोंदी अद्ययावत करण्याचा जास्तीत जास्त प्रयत्न केला आहे. महाजालकावरील विश्वकोशाच्या www.marathivishwakosh.in या संकेतस्थळावर हा संपूर्ण खंड यथावकाश उपलब्ध होईल. मराठी विश्वकोशाच्या १ ते १७ खंडांच्या सीडींचा संच यापूर्वीच मंडळाने केवळ रुपये ७००/- सवलतमूल्यात उपलब्ध करून दिला आहे. हा एकोणिसावा खंडही केवळ रुपये १७५/- या सवलतीच्या किमतीत सर्व जनतेस उपलब्ध करून देत आहोत. विश्वकोश लोकांच्या मनात रुजावा म्हणून मंडळाने सतराव्या खंडापासून 'विश्वकोश राज' ही एक अभिनव ग्रंथवाचन स्पर्धा घेऊन महाराष्ट्रभर संचार केला. या स्पर्धेद्वारे महाराष्ट्रातील घराघरांत विश्वकोश पोहोचविण्याचे बहुमोल कार्य मंडळाने केले. सांगावयास विशेष आनंद वाटतो की, महाराष्ट्रातील २३ जिल्ह्यांत या स्पर्धांचे आयोजन केले गेले आणि या स्पर्धांमध्ये शाळा-महाविद्यालयांतील मुला-मुलींशिवाय भगिनी मंडळे, ज्येष्ठ नागरिक, पोलिस, बंदिवान, वैद्य (डॉक्टर) आणि कामगारबंधू यांनी भाग घेतला. मराठी विश्वकोश मुंबई, पुणे, कोल्हापूर अशा महानगरांतून ते अगदी गडचिरोली, गारगोटी, शेणगाव अशा दुर्गम भागांतही स्पर्धेच्या निमित्ताने पोहोचला आणि विश्वकोश कोशात न राहता विश्वात आला. मंडळाच्या मान्यवर सदस्यांनी यासाठी आत्मीयतेने सहकार्य केले. आता आपण कुमार विश्वकोश त्याची अंध बांधवांसाठी ब्रेल आवृत्ती तसेच बोलका कन्याकोश अशा विविध माध्यमांद्वारे वाचकांच्या अधिकाधिक जवळ जाण्याचा प्रयत्न जाणीवपूर्वक करीत आहोत. 'आपला विश्वकोश' ही ध्वनिचित्रफीत विश्वकोश मंडळाने तयार केली असून विश्वकोशाबद्दलची सर्व माहिती तीमधून सामान्य जनतेस कळेल.

विश्वकोशाचे खंड प्रत्येक वाचनालयात असावेत आणि ज्ञानाचे हे भांडार मराठीतून जनसामान्यांपर्यंत पोहोचावे अशीच मंडळाची इच्छा आहे. आधुनिक काळाला अनुसरून प्रगत संगणन विकास केंद्र (सिडॅक), पुणे यांच्या मदतीने विश्वकोशाचे प्रकाशित झालेले जवळजवळ सर्व खंड जनतेला अगदी मोफत स्वरूपात www.marathivishwakosh.in या संकेतस्थळावर यथावकाश उपलब्ध करून देण्यात येतील.

विश्वकोशाचा हा ग्रंथ संपन्न करण्यासाठी विशेषतः मराठी भाषा विभाग तसेच मंडळाचे मान्यवर सदस्य, तज्ज्ञ, अनेक विद्वान, लेखक, समीक्षक, भाषांतरकार, विश्वकोशाचा सर्व संपादकीय वर्ग आणि कार्यालयीन कर्मचारी; शासकीय मुद्रणालय, वाई; शासकीय फोटोझिको मुद्रणालय, पुणे; शासन मुद्रण व लेखनसामग्री संचालनालय, मुंबई; अनेक प्रसारमाध्यमे; संस्था यांचे लक्षणीय सहकार्य लाभले. त्यांचे मनापासून आभार. जगभरातील वाचक मराठी विश्वकोशाचे आवडीने वाचन करतात, असे संकेतस्थळावरून आम्हास ज्ञात झाले आहे. या खंडाचेही मराठी जगतात असेच आपुलकीने स्वागत होईल, असा मला विश्वास वाटतो.

डॉ. विजया वाड
प्रमुख संपादक आणि अध्यक्ष,
महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ.

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ

माजी व विद्यमान अध्यक्ष
आणि
मराठी विश्वकोशाचे प्रमुख संपादक

तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी
(१९ नोव्हेंबर १९६० ते २७ मे १९९४)

प्रा० मेघश्याम पुंडलीक रेगे
(४ जून १९९४ ते २८ डिसेंबर २०००)

प्रा० रा० ग० जाधव
(१६ जानेवारी २००१ ते १० फेब्रुवारी २००३)

डॉ० श्रीकांत जिचकार
(२१ जुलै २००३ ते २ जून २००४)

डॉ० विजया वाड
(९ डिसेंबर २००५ ते ८ डिसेंबर २००८ आणि ९ जून २००९ पासून कार्यरत)

मराठी राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ

अध्यक्ष :

डॉ० विजया वाड

सदस्य :

डॉ० दादा गोविंदराव गोरे

श्रीमती राजश्री श्रीकांत जिचकार

प्रा० स० दि० महाजन

डॉ० ब्रह्मानंद देशपांडे

प्रा० दत्ता भगत

डॉ० शोभा शिंदे

डॉ० सुधा काळदाते

श्री० मधुकर भावे

डॉ० विलास खोले

श्री० वासुदेव लक्ष्मणशास्त्री जोशी

डॉ० जयंत नारळीकर

डॉ० सदानंद मोरे

डॉ० भालचंद्र नेमाडे

डॉ० एस्० एस्० भोसले

प्रा० यशवंत शंकर कळमकर

श्री० नामदेव ढसाळ

डॉ० हेमचंद्र प्रधान

डॉ० शरयु बबनराव तायवाडे

डॉ० चारुशिला ओक

डॉ० द० ता० भोसले

डॉ० गो० म० फडके

डॉ० जयकुमार मगर

श्री० अ० ना० ठाकूर

डॉ० वर्षा शिरगांवकर

श्री० श्री० दे० इनामदार

श्री० माधव शिरवळकर

संचालक, शासन मुद्रण व
लेखनसामग्री संचालनालय, मुंबई.

डॉ० जयश्री रामदास

सचिव :

श्रीमती सुवर्णा ग० पवार

मराठी विश्वकोश

प्रमुख संपादक
डॉ० विजया वाड

सचिव :

श्रीमती सुवर्णा ग० पवार

मानव्यविद्या कक्षा
विभाग संपादक :
डॉ० सुरेश र० देशपांडे

विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा
विभाग संपादक :
डॉ० गोविंद म० फडके (मानद)

सहसंपादक :
श्री० अनिल र० कुलकर्णी

सहसंपादक :
श्रीमती सुरेखा अ० मगर

विद्याव्यासंगी सहायक :
श्री० माधव ल० चौडे
(सेवानिवृत्त)

विद्याव्यासंगी सहायक :
श्रीमती स्नेहा दि० खोब्रागडे
श्री० नितिन भ० वाघ

श्री० कृष्णा म० गायकवाड
श्रीमती मनीषा जा० पोळ
श्री० जगतानंद बा० भटकर
श्री० आनंद ग्या० गेडाम

संपादकीय सहायक :
श्रीमती पल्लवी नि० गायकवाड
श्रीमती प्रिती म० साळुंखे
श्री० रविन्द्र बा० घोडराज
श्रीमती शिल्पा चं० भारस्कर

संपादकीय सहायक :
श्री० सरोजकुमार स० मिठारी
श्री० संतोष ग्या० गेडाम
श्रीमती वर्षा सु० देवरुखकर

कला कक्षा

कला संपादक :
श्री० ज्ञानेश्वर रा० फरांदे

ग्रंथालयीन सहायक :
श्री० मनोज वि० जोशी
श्री० मनोज दे० गयभिये

प्रमुख चित्रकार :
श्री० संभाजी बा० पाटील

संदर्भ सहायक :
श्रीमती मंजुषा म० नेने

प्रशासन कक्षा

सहायक सचिव :

श्री० पांडुरंग म० लोंढे (सेवानिवृत्त)
श्री० कृष्णा म० गायकवाड (प्रभारी)

अध्यक्षांचे स्वीय सहायक :
श्री० संभाजी शि० रोडे

अधीक्षक

वरिष्ठ-लिपिक

श्री० अरुण रा० पवार

सहायक लेखाधिकारी
श्रीमती श्रुती प्र० सावंत

कनिष्ठ-लघुलेखक
श्रीमती विजया रा० पवार

सहायक
श्री० सुरेश वि० पराते

सौ० मृणालिनी स० पालेकर

लिपिक-टंकलेखक
श्री० अजय अ० ढगे
श्री० सचिन प्र० भाडळकर
श्रीमती विनोदिनी ज० निर्गुण
श्रीमती वर्षारानी दि० नाईक
श्री० ललित दे० कुडमथे
श्रीमती वीणा गौ० हुमने

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ० शि० स० अंतरकर, एम्.ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, तत्त्वज्ञान विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

श्रीमती प्र० प्र० अवचट, बी.ए. (ऑ.); सेवानिवृत्त विद्याव्यासंगी सहायक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; पुणे.

डॉ० मुहंमद आजम, एम्.ए.; एम्.एड.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, हिंदी विभाग व उर्दू विभाग, अहमदनगर कॉलेज, अहमदनगर.

प्रा० वि० रा० आठवले, बी.एस्सी.; संगीत प्रवीण; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, संगीत विभाग, श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसी महिला विद्यापीठ; संपादक, 'संगीत कला विहार'; प्रमुख, संगीत विभाग, पणजी (गोवा).

दिवंगत सदाशिव आठवले, एम्.ए.; माजी प्राचार्य, पेमराज सारडा महाविद्यालय, अहमदनगर; माजी प्रभारी विभाग संपादक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; पुणे.

श्री० आल्हाद गो० आपटे, बी.ई. (इलेक्ट्रिकल); अध्यक्ष, कम्युनिकेशन अँड नेटवर्किंग अनुभाग, संगणक प्रभाग, भाभा अणुसंशोधन केंद्र, तुर्भे; मुंबई.

श्रीमती पुष्पलता द० आफळे, बीएस्सी. (ऑ.); प्रयोगनिर्देशिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली.

रिअर अँडमिरल य० न० इनामदार, स्नातक, रॉयल नेव्हल एंजिनिअरिंग कॉलेज, फ्लिमथ (ग्रेट ब्रिटन); स्नातक, डिफेन्स सर्व्हिसेस स्टाफ कॉलेज, वेलिंग्टन; स्नातक, नॅशनल डिफेन्स कॉलेज, नवी दिल्ली; डायरेक्टर, डॉकयार्ड्स अँड फ्लीट मॅटेनन्स, नवी दिल्ली.

श्री० श्री० दे० इनामदार, एम्.ए.; सेवानिवृत्त विभाग संपादक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; सदस्य महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; वाई.

दिवंगत वा० रा० ओक, बीएस्सी. (एंजिनिअरिंग), सेवानिवृत्त प्राध्यापक, पारशी टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, सुरत (गुजरात); वाई.

प्रा० स० ज० ओक, एम्.ए.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, गणित विभाग, विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली.

दिवंगत कृ० ह० ओगले, एल्.एम्.ई. (ऑ.); डॉक्टरेट (एंजिनिअरिंग; जर्मनी); सेवानिवृत्त उपप्रमुख, यांत्रिक अभियांत्रिकी विभाग, व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, मुंबई.

श्री० नागेश करमली, लेखक व स्वातंत्र्यसैनिक; निवृत्त अधिकारी, गोवा आकाशवाणी; कोकणी-मराठी लेखक, रायबंदर, पणजी (गोवा).

दिवंगत ज० नी० कर्वे, एम्.एस्सी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग, सर परशुरामभाऊ महाविद्यालय, पुणे.

श्री० रा० वि० कर्वे, एम्.एस्सी.; सेवानिवृत्त व्यवस्थापक, नवसारी ऑइल प्रॉडक्ट्स प्रा. लि., नवसारी, गुजरात.

दिवंगत बा० मो० कानिटकर, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; बी.एस्सी.; चिटणीस, भारत संशोधक मंडळ, पुणे.

प्रा० गो० कृ० कान्हेरे, बी.आर्च.; जी.डी.आर्च.; एफ्.आय्.आय्.ए.; एफ्.आय्.टी.पी.; एम्.एस्. (नगररचना व स्थापत्य) (यू.एस्.ए.); निवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, नगररचना विभाग, शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे.

दिवंगत अ० रा० कामत, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; प्राध्यापक व संशोधक, गोखले राज्यशास्त्र व अर्थशास्त्र संस्था, पुणे.

दिवंगत श्रीराम पांडुरंग कामत, एम्.ए.; साहित्य विशारद; कार्यकारी विश्वस्त व प्रमुख संपादक, मराठी विश्वचरित्रकोश; पर्वरी, गोवा.

डॉ० सुधा काळदाते, एम्.ए.; पीएच्.डी.; फेलो, आय्.एस्.सी.; सेवानिवृत्त प्रमुख, समाजशास्त्र विभाग व संचालक, अॅकॅडेमिक स्टाफ कॉलेज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद; सदस्य, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई सदस्य, महाराष्ट्र राज्य दर्शनिका विभाग, मुंबई; औरंगाबाद.

श्रीमती धनश्री अरविंद कुंभार, बीएस्सी. (रसायनशास्त्र); बी.एड्.; वाई.

श्रीमती शारदा अरविंद कुंभार, बीएस्सी. (रसायनशास्त्र); बी.एड्.; वाई.

श्री० य० रा० कुंभारगावकर, एम्.ए.; सेवानिवृत्त सहायक संचालक, विद्यापीठ सेवायोजन कार्यालय, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर; कराड.

श्रीमती कांचन वसंत कुलकर्णी-एरंडे, बी.एस्सी. (प्राणिशास्त्र); सातारा.

डॉ० ना० ह० कुलकर्णी, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त सहाय्यक अभिलेख निदेशक, राष्ट्रीय अभिलेखागार, नवी दिल्ली.

दिवंगत नी० बा० कुलकर्णी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; सहयोगी प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

दिवंगत मा० गु० कुलकर्णी, एम्.ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, समाजशास्त्र विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद; माजी संचालक, नेहरू इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल स्टडीज, (टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ) पुणे.

श्री० सतीश वि० कुलकर्णी, बी.एस्सी. (ऑ.); राष्ट्रभाषा पंडित, सेवानिवृत्त संपादन सहायक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

डॉ० सोनल कुलकर्णी-जोशी, एम्.ए.; पीएच्.डी.; विभाग प्रमुख, भाषाशास्त्र विभाग, डेक्कन कॉलेज पोस्ट ग्रॅज्युएट अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पुणे.

डॉ० अरुण वि० कुलकर्णी, एम्.ए.; पीएच्.डी.; डी.आय्.आय्.टी.; माजी विभाग प्रमुख, मानसशास्त्र विभाग, नागपूर विद्यापीठ, नागपूर.

श्री० किरण केंद्रे, एम्.ए.; माजी सहसंपादक, मानव्याविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; उपसंपादक, लोकराज्य, मुंबई.

डॉ० अशोक रा० केळकर, एम्.ए. (पुणे); पीएच्.डी. (कॉर्नेल); सन्मान्य पद्मश्री; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, भाषाविज्ञान प्रगत अध्ययन केंद्र, डेक्कन कॉलेज, पुणे.

दिवंगत क० वा० केळकर, एम्.एस्सी. (मुंबई); सेवानिवृत्त उपप्राचार्य, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे; माजी प्रभारी विभाग संपादक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

दिवंगत शं० हि० केळशीकर, एम्.ए.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, पार्ले महाविद्यालय, मुंबई.

श्री० विश्वनाथ अ० खंदारे, बी.कॉम्.; वेब अँड ग्राफिक डिझायनिंग; मुंबई.

प्रा० श्री० ब० खटावकर, सेवानिवृत्त प्राध्यापक, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

श्री० किशोर वा० खरात, बीएस्सी. (कृषि); एम्.जे.; कृषि पर्यवेक्षक, कृषि विभाग, महाराष्ट्र शासन, वाई.

दिवंगत ग० ह० खरे, सन्मान्य डी.लिट्. (पुणे विद्यापीठ); इतिहाससंशोधक व लेखक; अध्यक्ष, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, पुणे.

प्रा० वि० वि० खांडेकर, प्राचार्य, शासकीय तंत्रनिकेतन, नांदेड.

अँड० सुरेश खामकर, बी.एस्सी.; एल्एल्.बी.; अधिवक्ता, वाई.

श्री० सी० पं० खेर, बी.कॉम्.; अर्थशास्त्राचे व्यासंगी लेखक; सेवानिवृत्त अधिकारी, आकाशवाणी केंद्र, धारवाड; पुणे.

श्री० कृ० म० गद्रे, बी.एजी.; सेवानिवृत्त अधिकारी, भारतीय हवामान खाते, पुणे.

श्री० वि० रा० गद्रे, एम्.ए.; सेवानिवृत्त विभाग संपादक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; पुणे.

दिवंगत स० मा० गर्गे, पत्रकार व लेखक; माजी प्रमुख, वृत्तपत्रविद्या विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

श्री० ना० स० गाडे, एम्.ए.; सेवानिवृत्त कक्ष अधिकारी, जिल्हा परिषद, सातारा.

प्रा० शरद गायकवाड, एम्.ए.; एम्.फिल्; नेट; बी.एड्.; बी.लिब्.; प्राध्यापक, मराठी विभाग, महावीर महाविद्यालय, कोल्हापूर.

अड० के० के० गुजर, बी.ए.; एल्एल्.बी.; माजी अधिवक्ता, दिवाणी व फौजदारी न्यायालय, वाई.

प्रा० पु. कि० गुप्ता, एम्.एस्सी. (कृषि); माजी प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, नागपूर.

प्रा० गो० पां० गोखले, एम्.एस्सी. (कृषि); प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, दापोली, रत्नागिरी.

डॉ० प्रदीप प्र० गोखले, एम्.ए.; पीएच्.डी.; स्वेच्छानिवृत्त विभाग प्रमुख, तत्त्वज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ; संशोधन प्राध्यापक, केंद्रीय तिबेटी अध्ययन विश्वविद्यालय, सारनाथ; पुणे.

दिवंगत श्री० पु० गोखले, बी.एस्सी.; लेखक, प्रकाशक, कारखानदार, पुणे.

डॉ० बा० चिं० गोगटे, बी.एस्सी. (कृषि); ऊस संशोधन केंद्र, पाडेगाव, सातारा जिल्हा.

डॉ० म० ग० गोगटे, एम्.बी.बी.एस्.; एम्.एस्सी. (मेडिकल); एफ्.ए.एम्.एस्.; माजी प्राचार्य, कृष्णा इन्स्टिट्यूट ऑफ मेडिकल सायन्सेस, कराड; अभ्यागत प्राध्यापक, कोलंबो विद्यापीठ (श्रीलंका); पुणे.

श्री० र० वि० गोडबोले, एम्.एस्सी.; वातावरणवैज्ञानिक, हवामान खाते, पुणे.

श्रीमती विमल शा० घाडगे, एम्.ए. (इतिहास); प्रशिक्षक व संशोधन अधिव्याख्याती, रिहका साहील अक्षर इन्स्टिट्यूट, वाई.

श्री० सुभाष रा० घाडगे, बी.एस्सी.; उत्पादन रसायनज्ञ, किसन वीर सातारा सहकारी साखर कारखाना, भुईज, वाई.

डॉ० वसंत मू० घाणेकर, बी.एस्सी.; बी.व्ही.एस्सी.; पदव्युत्तर पदविका (ऑस्ट्रेलिया); सेवानिवृत्त सहायक, कृषि मंत्रालय, भारत सरकार; संचालक, केंद्रीय भेड प्रजनन क्षेत्र, नवी दिल्ली; पुणे.

न्या० नरेंद्र चपळगावकर, भूतपूर्व न्यायमूर्ती, मुंबई उच्च न्यायालय; माजी अध्यक्ष, सव्वीसावे मराठवाडा साहित्य संमेलन, माजलगाव (२००४); राष्ट्रीय सामाजिक परिषदेचा न्यायमूर्ती रानडे पुरस्कार (२००६); औरंगाबाद.

डॉ० ई० गो० चव्हाण, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; विभाग प्रमुख, पशुविज्ञान व दुग्धशास्त्र, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी (अहमदनगर).

श्रीमती सविता चिंचकर, बी.ए. (हिंदी); सी. डी. पी., वाई.

प्रा० अ० ना० चिखलीकर, सेवानिवृत्त प्राचार्य, देवगिरी महाविद्यालय, औरंगाबाद.

डॉ० कृ० ना० चिटणीस, एम्.ए.; पीएच्.डी.; माजी प्राध्यापक व प्रमुख, इतिहास विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

श्री० अनंत भा० चितळे, मुद्रण व्यावसायिक, पुणे.

श्रीमती वासंती रा० चिन्मुळगुंद, एम्.एस्सी.; माजी प्राध्यापिका, पेमराज सारडा महाविद्यालय, अहमदनगर; पुणे.

डॉ० के० ल० चौंडे, डी.एस्.ए.सी.; आयुर्वेद प्रवीण; भूतपूर्व अध्यापक, आयुर्वेद महाविद्यालय, पुणे; खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय, वाई.

डॉ० द० सी० चोगले, एम्.एस्सी. (कृषि); पीएच्.डी. (पेनसिल्व्हेनिया); माजी संशोधन संचालक, कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली, रत्नागिरी.

डॉ० जयवंत चौधरी, एम्.कॉम.; एल्एल्.बी.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राचार्य, किसन वीर महाविद्यालय, वाई.

श्रीमती जयश्री चौधरी, एम्.ए.; बी.एड.; अध्यापिका, तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी विद्यालय, वाई.

दिवंगत रा० मु० चौधरी, बी.एजी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, कृषिविद्या विभाग, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

प्रा० वसंत चौधरी, एम्.ए. (भूगोल); एम्.ए. (अर्थशास्त्र); बी.एड.; सेवानिवृत्त उपप्राचार्य, किसन वीर महाविद्यालय, वाई.

डॉ० अनिलराज जगदाळे, एम्.एस्सी. (तंत्रविद्या); पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त विभाग प्रमुख, भूशास्त्र विभाग, गोपाळ कृष्ण गोखले महाविद्यालय, कोल्हापूर.

श्री० प्रभाकर जठार, बी.ए. (ऑ.); एल्एल्.बी.; संगीत विशारद; सेवानिवृत्त अधीक्षक, भारतीय आरमार, मुंबई.

श्री० ज० वि० जमदाडे, बी.एस्सी.; सेवानिवृत्त संपादन सहायक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

श्रीमती ज्योती आ० जाधव, एम्.एस्सी., वाई.

प्रा० रा० ग० जाधव, एम्.ए.; माजी प्राध्यापक, एल्फिन्स्टन महाविद्यालय, मुंबई; मिलिंद कला महाविद्यालय, औरंगाबाद; लेखक-समीक्षक; सेवानिवृत्त प्रभारी विभाग संपादक, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; माजी अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; माजी अध्यक्ष, अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन, औरंगाबाद; पुणे.

श्री० संदिप ह० जाधव, बी.एस्सी., वाई.

दिवंगत रा० श्री० जोग, एम्.ए.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

दिवंगत गो० वि० जोशी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; प्राध्यापक व प्रमुख, वनस्पतिविज्ञान विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

डॉ० बी० जी० जोशी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., मुंबई.

प्रा० म० वि० जोशी, बी.ई. (मुंबई); बी.एस्सी. (टेक्.) (मॅचेस्टर); ए.एम्.आय्.ई.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, अभियांत्रिकी विभाग, डिपार्टमेंट ऑफ केमिकल टेक्नॉलॉजी, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

प्रा० मीनाक्षी र० जोशी, एम्.एस्सी., प्राध्यापिका, प्राणिविज्ञान विभाग, श्रीमती वीरम्मा गंगासिरी गर्ल्स कॉलेज, गुलबर्गा (कर्नाटक).

डॉ० रा० ना० जोशी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; प्रपाठक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

श्रीमती लीना जोशी, बी.एस्सी., पुणे.

दिवंगत वैद्यराज वेणीमाधवशास्त्री जोशी, आयुर्वेदाचार्य; भूतपूर्व प्राचार्य, आर्याग्ल वैद्यक महाविद्यालय, सातारा; प्रमुख संपादक, आयुर्वेदीय महाकोश; सदस्य, आयुर्वेद संशोधन मंडळ, महाराष्ट्र शासन, मुंबई.

डॉ० व० ग० टिकेकर, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक व विभाग-प्रमुख, गणित विभाग, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, बंगलोर; कोल्हापूर.

श्री० य० रा० टिपणीस, बी.ए.; बी.एस्सी.; बी.ई.; निवृत्त मेजर, अनंतपूर (आंध्र प्रदेश).

श्री० अ० ना० ठाकूर, एम्.एस्सी.; बी.ए. (ऑ.); सेवानिवृत्त विभाग संपादक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; सदस्य, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; वाई.

डॉ० म० वा० ठोंबरे, बी.एस्सी. (कृषि); एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त कापूस विशेषज्ञ, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, अहमदनगर.

प्रा० आ० रे० डिसूझा, एम्.ए.; माजी संशोधन अधिकारी, प्रचालन संशोधन विभाग, बडोदे; प्राचार्य, महिला महाविद्यालय, कराड.

श्रीमती सविता अ० ढगे, बी.ए. (मराठी), वाई.

दिवंगत ग० वा० तगारे, एम्.ए.; बी.टी.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, श्रीमती महाराणी ताराबाई टिचर्स ट्रेनिंग कॉलेज, कोल्हापूर; शिक्षण अधिकारी, महाराष्ट्र शिक्षण सेवा मंडळ, सांगली.

प्रा० गो० रा० तत्त्ववादी, एम्.एस्सी. (कृषि); सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, कृषि-वनस्पतिविज्ञान विभाग, पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला; नागपूर.

दिवंगत यदुनाथ थत्ते, बी.एस्सी.; राष्ट्रभाषा रत्न; माजी संपादक, 'साधना' साप्ताहिक, पुणे.

डॉ० जुंग थान, एम्. ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्रपाठक व प्रमुख, चिनी व जपानी अभ्यास विभाग, दिल्ली विद्यापीठ, दिल्ली.

डॉ० सा० ह० दांडेगावकर, एम्.एस्सी. (सागर विद्यापीठ); पीएच्.डी. (लंडन); एल्एल्.बी.; माजी प्राध्यापक, कर्नाटक विद्यापीठ, धारवाड; माजी प्रपाठक, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर; प्राचार्य, देवगिरी महाविद्यालय, औरंगाबाद; श्री शिवाजी महाविद्यालय, परभणी; औरंगाबाद.

श्री० म० चिं० दातार, बी. ए.; कंत्राटदार, पुणे.

डॉ० संतोष दास्ताने, एम्. ए.; पीएच्.डी.; माजी उपप्राचार्य, नौरोसजी वाडिया महाविद्यालय, पुणे; संचालक, नेविल वाडिया व्यवस्थापन व संशोधन संस्था, पुणे.

प्रा० चं० ग० दीक्षित, डी.एम्.ई.ई.; सेवानिवृत्त प्रमुख, यांत्रिक अभियांत्रिकी विभाग, शासकीय तंत्रनिकेतन, पुणे.

श्री० रा० ज्ञा० दीक्षित, एम्.एस्सी.; माजी सहसंपादक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

प्रा० व० चिं० दीक्षित, एम्.एस्सी.; ए.एच्.बी.टी.आय्. (कानपूर); सेवानिवृत्त प्राध्यापक, रसायनशास्त्र विभाग, प्रताप महाविद्यालय, अमळनेर; पुणे.

श्री० श्री० ग० दीक्षित, सेवानिवृत्त कार्यालयीन अधीक्षक, प्राज्ञपाठशाळा मंडळ, वाई.

श्री० श्री० ह० दीक्षित, एम्.ए.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, तत्त्वज्ञान विभाग, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

दिवंगत शां० भा० देव, एम्.ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त संचालक; गुणश्री प्राध्यापक, डेक्कन कॉलेज पोस्ट ग्रॅज्युएट अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पुणे.

श्री० अनिल देवकुळे, निवृत्त मुद्रितशोधक, शासकीय मुद्रणालय, वाई.

डॉ. के० बी० देशपांडे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी. (लंडन); डी.आय्.सी.; प्रमुख, वनस्पतिविज्ञान विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

डॉ० चंद्रशेखर देशपांडे, एम्.ए.; पीएच्.डी.; एल्एल्.बी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, उपयोजित मानसशास्त्र विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई; वरिष्ठ प्रपाठक, मानसशास्त्र विभाग व मानद संचालक, संज्ञापना विभाग, पुणे विद्यापीठ; प्राध्यापक व संचालक, विद्यार्थी सेवा विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक; अभ्यागत प्राध्यापक, 'आयुष-योग' विभाग, आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली.

श्री० सु० चिं० देशपांडे, एम्.ए.; बी.कॉम्.; सेवानिवृत्त विद्याव्यासंगी सहायक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

प्रा० सुधाकर देशपांडे, एम्.एस्सी.; प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग व प्रमुख, जीवविज्ञान विभाग, आर्. डी. नॅशनल कॉलेज, मुंबई.

श्री० हृषिकेश सुरेश देशपांडे, बी.ए. (ऑ.); एम्.सी.जे.; माजी सहायक वृत्तनिर्माता, ई. टी. व्ही., हैदराबाद (दक्षिण); माजी सहवृत्त निर्माता, झी (२४ तास) टी. व्ही., मुंबई; उपसंपादक, दैनिक लोकसत्ता, मुंबई; वाई.

प्रा० शैलजा चिं० देशमुख, एम्.एस्सी.; एम्.फिल्.; प्राध्यापिका, सांख्यिकी विभाग, किशनचंद चेलाराम महाविद्यालय, चर्चगेट, मुंबई; ठाणे.

श्री० शिवप्रसाद देसाई, बी.ए.; बी.जे.सी.; उपसंपादक, दैनिक सकाळ, सिंधुदुर्ग आवृत्ती, सावंतवाडी.

डॉ० त्रि० ना० धर्माधिकारी, एम्.ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त सचिव, प्रकल्प संपादक, निदेशक, वैदिक संशोधन मंडळ (आदर्श संस्कृत शोध संस्था), पुणे.

श्री० चिन्मय धारूरकर, एम्.ए.; एम्.फिल्. (भाषाविज्ञान), मुंबई.

दिवंगत ए० रा० धोंगडे, बी.ए.; बी.कॉम्. (लंडन); सेवानिवृत्त शिक्षण संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

डॉ० भो० सु० नवलकर, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; एफ्.बी.एस्.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, मुंबई; सेवानिवृत्त संशोधक शास्त्रज्ञ, भारतीय कृषि संशोधन संस्था, नवी दिल्ली; मुंबई.

डॉ० म० कृ० नाईक, एम्.ए.; पीएच्.डी.; ए.एम्. (पेनसिल्वेनिया); सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, इंग्रजी विभाग, कर्नाटक विद्यापीठ, धारवाड (कर्नाटक).

डॉ० मो० ना० नातू, बी.एस्सी.; एम्.बी.बी.एस्.; खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय; माजी उपाध्यक्ष, अखिल भारत स्कारुट व गार्ड, पुणे.

श्रीमती अमिता नायगांवकर, बी.ए. (ऑ.); एम्.एस्.डब्ल्यू.; माजी संशोधन अधिकारी, टाटा समाजविज्ञान संस्था, मुंबई; वाई.

श्री० वसंत निंबाळकर, कृषितज्ज्ञ, पुणे.

श्रीमती रेखा निगडे, बी.ए. (भूगोल), वाई.

श्री० बाळ ज० पंडित, एम्.ए.; एल्एल्.बी.; साहित्य विशारद; क्रीडासमीक्षक व लेखक; क्रीडासंघटक; क्रिकेट समालोचक व माजी रणजी क्रिकेटपटू; विश्वस्त, श्री. ज्ञानेश्वर महाराज देवस्थान, आळंदी; पुणे.

श्री० वि० न० पंडितराव, सहायक संख्याशास्त्रज्ञ; कृषिसंचालक, पुणे.

दिवंगत शं० आ० परांडेकर, एम्.एस्सी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर; माजी प्राचार्य, देवचंद महाविद्यालय, अर्जुननगर, जि. कोल्हापूर.

डॉ० सिंधु अ० पराडकर, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, गव्हर्नमेन्ट इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, नागपूर.

श्रीमती पल्लवी सचिन पवार, बी.ए. (भूगोल); वेब डिझायनिंग, संगणक व्यवस्थापन, वाई.

प्रा० संभाजीराव सखाराम पाटणे, एम्.ए.; बी.एड्.; सेवानिवृत्त अध्यापक, श्री छत्रपती प्रतापसिंह विद्यालय, सातारा; अध्यक्ष, जिल्हा ग्रंथालय संघ, सातारा; दलित मित्र राज्य पुरस्कार; माजी सिनेट सदस्य, शिवाजी विद्यापीठ (कोल्हापूर); आदर्श शिक्षक राज्य पुरस्कार; समाजभूषण पुरस्कार, सातारा.

श्रीमती क्रांती पाटील, एम्.ए.; माजी सहसंपादक, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

डॉ० ग० मो० पाटील, एम्.ए.; एल्एल्.बी.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, संस्कृत विभाग, शासकीय ज्ञानविज्ञान महाविद्यालय, औरंगाबाद.

प्रा. चंद्रकांत प० पाटील, एम्.एस्सी.; डी.एच्.ई.; एल्एल्.बी.; डी.जे.; प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग, किसन वीर महाविद्यालय, वाई.

प्रा० प्रमिला जयवंतराव पाटील, एम्.ए. (अर्थशास्त्र); एम्.एड.; एम्.फिल्.; डी.सी.एम्.; सहायक अध्यापिका न्यू कॉलेज, कोल्हापूर.

श्री० म० पु० पाटील, बी.ए.; एल्एल्.बी.; माजी मंत्री, भूतपूर्व मुंबई राज्य; बेळगाव.

डॉ० शा० दा० पाटील, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान व सूक्ष्मजीवविज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

दिवंगत ह० चिं० पाटील, बी.एजी.; सेवानिवृत्त अधीक्षक, शेतकी शाळा (मांजरी); निरीक्षक, शेतकी शाळा, मुंबई; पुणे.

डॉ० व० स० पानसरे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; संशोधक, नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी, पुणे.

डॉ० का० ग० पित्रे, एम्.ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त ब्रिगेडिअर, भारतीय सैनिकी सेवा, पुणे.

मेजर जनरल शशिकांत पित्रे, एम्.एस्सी. (डिफेन्स स्टडीज); एम्.ई. (स्ट्रक्चर्स); सेवानिवृत्त सैनिक अधिकारी (मेजर जनरल); पुणे.

प्रा० रा० ना० पोखरकर, एम्.एस्सी. (कृषि); राष्ट्रभाषा प्रवीण; प्राध्यापक, कीटकविज्ञान विभाग, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, अहमदनगर.

दिवंगत ना० ह० फडके, एम्.ए.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, गणित विभाग, कीर्ति महाविद्यालय, मुंबई.

श्रीमती नीलिमा फरांदे, बी.ए. (मराठी), वाई.

श्रीमती साधना बहुळकर, जी.डी.आर्ट; ए.एम्.; कला समीक्षक व लेखिका; सहसंपादक, महाराष्ट्र शिल्पकार कोश, मुंबई.

दिवंगत पु० वि० बापट, एम्.ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे; माजी विभाग प्रमुख व संघटक, 'बुद्धिस्ट स्टडीज' दिल्ली विद्यापीठ; पुणे.

प्रा० ज्योती बावणे, एम्.ए.; एम्.एड.; फुल ब्राईट छात्रवृत्ती; अधिव्याख्याती, भारतीय शिक्षण संस्था, पुणे.

दिवंगत नि० वि० बाळ, सेवानिवृत्त ब्रिगेडिअर, भारतीय सैनिकी सेवा; सन्माननीय सदस्य, विविध सामाजिक संस्था व न्यास, पुणे.

डॉ० वा० द० बेंद्रे, एम्.ए.; बी.एड.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक व विभाग प्रमुख, कन्नड विभाग, किटेल कला महाविद्यालय, धारवाड.

प्रा० फकरुद्दीन बेन्नूर, एम्.ए. (राज्यशास्त्र व इतिहास); सेवानिवृत्त प्राध्यापक, संगमेश्वर महाविद्यालय, सोलापूर.

श्री० माधव बोरकर, एम्.ए.; कोकणी कवी व लेखक; नभोवाणी अधिकारी, पणजी, गोवा.

श्री० गोपाळ विठ्ठल भंडारे, बी.ए.; राष्ट्रीय सुदृढता दल निर्देशक; निवृत्त क्रीडा निर्देशक (एन्.एफ्.सी), महाराष्ट्र राज्य; वाई.

डॉ० विवेक भट, बी.ई. (केमिकल इंजिनिअरिंग); पीएच्.डी. (भाषाविज्ञान); अभ्यागत प्राध्यापक, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

दिवंगत व० ग० भदे, एम्.एस्सी.; सेवानिवृत्त प्रभारी विभाग संपादक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

दिवंगत दुर्गा भागवत, एम्.ए.; लेखिका, मुंबई.

डॉ० सरोजा भाटे, एम्.ए.; पीएच.डी.; निवृत्त विभाग प्रमुख, संस्कृत-प्राकृत भाषा विभाग, पुणे विद्यापीठ; माजी मानद सचिव, भांडारकर प्राच्यविद्या मंदिर, पुणे; अध्यक्ष, प्राज्ञपाठशाळा मंडळ, वाई; पुणे.

दिवंगत श्री० द० भावे, एम्.एस्सी.; बी.ए.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, भौतिकी विभाग, उपप्राचार्य, सर परशुरामभाऊ महाविद्यालय, पुणे.

डॉ० श्री० मा० भावे, एम्.ए.; एम्.फिल्.; पीएच्.डी.; माजी प्राध्यापक, गणित विभाग, नौरोसजी वाडिया महाविद्यालय, पुणे; निवृत्त प्राध्यापक, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी, पवई, मुंबई; चिटणीस, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, पुणे; संपादक, नवभारत, वाई; पुणे.

श्री० शं० गो० भिडे, डिप्लोमा इन सुपरवायझरी अँड फोरमनशिप; यंत्रोपकरण तंत्रज्ञ; उत्पादकता विषयाचे स्वयंसेवी प्रशिक्षक; लेखक, यंत्रालयाचा ज्ञानकोश, ठाणे.

श्री० प्र० बा० भोईटे, बीएस्सी. (ऑ.); बी.एड.; अध्यापक, श्री सिद्धेश्वर हायस्कूल, तडवळे संमत, सातारा.

डॉ० गौतम भोंग, एम्.ए. (अर्थशास्त्र); एफ्.फिल्. (अर्थशास्त्र); पीएच्.डी.; प्राचार्य, कला व वाणिज्य शाखा, आबासाहेब गरवारे महाविद्यालय, पुणे.

श्रीमती दिपांजली धों० भोसले, एमएस्सी.; बी.एड.; अध्यापक, रसायनशास्त्र विभाग, किसन वीर महाविद्यालय, वाई.

प्रा० रा० जि० भोसले, एम्.एस्सी.; प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, अकोला.

प्रा० रा० म० मराठे, एम्.ए.; एल्एल्.बी.; एम्.एड.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, कॉलेज ऑफ एज्युकेशन धुळे; पुणे.

प्रा० मु० का० महाजन, एम्.एस्सी.; प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, विदर्भ महाविद्यालय, अमरावती.

प्रा० स० दि० महाजन, एम्.ए. (मराठी); सेवानिवृत्त प्राचार्य, प्रतिभा निकेतन कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, नांदेड; सदस्य—महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; रिसर्च बोर्ड ऑफ अॅडव्हायझर्स, दि अमेरिकन बायोग्राफिकल इन्स्टिट्यूट, नॉर्थ कॅरोलायना (यू. एस्. ए.); संपादक मंडळ, महाराष्ट्र गॅझेटिअर्स (नांदेड जिल्हा), महाराष्ट्र शासन, मुंबई; आजीव सदस्य—इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ पब्लिक अॅडमिनिस्ट्रेशन, दिल्ली; विश्वस्त, मराठवाडा साहित्य परिषद, औरंगाबाद; सरचिटणीस, प्रतिभा निकेतन शिक्षणसंस्था, नांदेड.

अॅड० श्या० गो० मांद्रेकर, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; अधिवक्ता, उच्च न्यायालय, मुंबई.

डॉ० म० श्री० माटे, एम्.ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, प्राचीन भारतीय इतिहास, डेक्कन कॉलेज पोस्ट ग्रॅज्युएट अॅड रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पुणे.

श्री० अ० गो० मायदेव, बी.ई.; एम्.आय्.ई. (भारत); सेवानिवृत्त अभियंता, पुणे.

डॉ० मिलिंद स० मालशे, एम्.ए. (मुंबई विद्यापीठ); एम्.लिट्. (सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ इंग्लिश, हैदराबाद); पीएच्.डी. (मुंबई विद्यापीठ); शास्त्रीय कंठसंगीताची पदविका (मुंबई विद्यापीठ); प्राध्यापक, इंग्रजी भाषा व साहित्य, आय्.आय्.टी., पवई, मुंबई.

दिवंगत दि० द० माहुलकर, एम्.ए.; डिप्लिग्विस्टिक्स (एडिंबरो); निवृत्त प्रपाठक व प्रमुख, भाषाशास्त्र विभाग, महाराजा सयाजीराव विद्यापीठ, बडोदे.

दिवंगत० भू० चि० मिठारी, बी.एस्सी.; एम्.ए.; सेवानिवृत्त संपादन सहायक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

दिवंगत वा० वि० मिराशी, एम्.ए.; सन्मान्य डी.लिट्. (मुंबई, सागर व नागपूर विद्यापीठ); सेवानिवृत्त प्राचार्य व प्राध्यापक, संस्कृत विभाग, विदर्भ महाविद्यालय, अमरावती; भूतपूर्व सन्मान्य संचालक, पदव्युत्तर विभाग (मानव्य शाखा) व सन्मान्य प्राध्यापक, प्राचीन भारतीय इतिहास आणि संस्कृती, नागपूर विद्यापीठ, नागपूर.

दिवंगत आबासाहेब मुजुमदार, सुप्रसिद्ध इतिहाससंशोधक; संगीततज्ज्ञ; चिटणीस, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, पुणे; 'सी.आय्.ई' या पदवीने सन्मानित.

डॉ० शां० ब० मुजुमदार, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; संचालक, सिंबायोसिस आंतरराष्ट्रीय सांस्कृतिक व शैक्षणिक केंद्र, पुणे.

डॉ० दि० आ० मुळे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त सहायक संचालक, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ ट्रॉपिकल मिटिऑरॉलॉजी, पुणे; मानसेवी प्राध्यापक, भौतिकी विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

दिवंगत केशव मेश्राम, एम्.ए.; कवी, कथा-कादंबरीकार, समीक्षक; निवृत्त प्राध्यापक, महर्षी दयानंद महाविद्यालय; मराठी विभाग प्रमुख, मुंबई विद्यापीठ; माजी सदस्य—महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; कायदा आणि न्याय सल्लागार समिती; डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर चरित्र-साधन समिती; माजी अध्यक्ष, अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन, नासिक; मुंबई.

श्री० जगदीश त्र्यं० मोरे, बी.ए.; एम्.सी.जे.; जनसंपर्क अधिकारी, राज्य निवडणूक आयोग, मुंबई.

डॉ० सदानंद श्रीधर मोरे, एम्.ए. (तत्त्वज्ञान); एम्.ए. (प्राचीन भारतीय संस्कृती आणि इतिहास); पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, तत्त्वज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ; सदस्य-महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ; राज्य मराठी विकास संस्था भाषा सल्लागार समिती, मुंबई; अनेक अध्यासने आणि अभ्यासकेंद्रांचे प्रमुख; पुणे.

डॉ० एफ० जे० बिलेस्कॉव्ह यानसेन, पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, कोपनहेगन विद्यापीठ, कोपनहेगन, डेन्मार्क.

श्री० अमोल राऊत, एम्.ए.; बी.एड.; अध्यापक, भारत विद्यालय, शहाबाग, वाई.

श्रीमती रूपाली दि० राजमाने, बी.एस्सी. (गणित), वाई.

डॉ० द० र० रानडे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; एफ्.ई.एस्.आय्., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, प्राणिविज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

प्रा० स० के० रुईकर, एम्.एस्सी. (कृषि); सेवानिवृत्त प्राध्यापक, वनस्पतिविकृतिविज्ञान, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी, अहमदनगर; पुणे.

श्रीमती मानसी लाटकर, एम्.ए. (मराठी); बी.एड., सहायक प्राध्यापिका, मराठी विभाग, छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा.

दिवंगत दि० ह० लिमये, एम.ए., पुणे.

प्रा० सुरेंद्र वडगावकर, एम्.ए.; नृत्य-कलावंत; नृत्यशिक्षक, किंकिणी वृंद, पुणे व मुंबई; प्राध्यापक, जर्मन विभाग, रूपारेल कॉलेज, मुंबई.

दिवंगत मु० वरदराजन्, एम्.ए.; ए.ओ.एल्.; पीएच्.डी.; कुलगुरू, मदुराई विद्यापीठ, मदुराई, तमिळनाडू.

डॉ० वा० द० वर्तक, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; एफ्.बी.एस्.; माजी संशोधन अधिकारी, वनस्पतिविज्ञान विभाग, आधारकर संशोधन संस्था (एम्.ए.सी.एस्.), पुणे.

डॉ० विजया वाड, बी.एस्सी.; बी.एड.; एम्.ए.; पीएच्.डी.; सन्मान्य डी.लिट् (कोलंबो विद्यापीठ); लेखिका; माजी प्राचार्या, आनंदीलाल पोदार कनिष्ठ महाविद्यालय, सांताक्रूझ; माजी अध्यक्षा, अखिल भारतीय बालकुमार साहित्य संमेलन, सांगली; माजी अध्यक्षा, मानव संसाधन विकास, पोदार विद्यासंकुल; अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; प्रमुख संपादक, मराठी विश्वकोश, वाई; मुंबई.

श्री० ज० शी० वैद्य, बी.ई. (ऑ.); उपव्यवस्थापक, प्लॅट सर्किसेस, सेंट्रल जीप प्लॅट, महिंद्र अँड महिंद्र लि., मुंबई.

प्रा० प्र० भ० वैद्य, एम्.एस्सी.; प्राध्यापक व प्रमुख, वनस्पतिविज्ञान विभाग, आर्. वाय्. के. सायन्स कॉलेज, नासिक.

डॉ० भारती वैशंपायन, एम्.ए.; पीएच्.डी. (संगीत); संगीत प्रवीण; प्राध्यापिका व प्रमुख, संगीत व नाट्यशास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

दिवंगत० मो० ज्ञा० शहाणे, बी.ए. (ऑ); विशेष अध्ययन, टोरॉंटो विद्यापीठ, टोरॉंटो (कॅनडा); निवृत्त संपर्काधिकारी, परराष्ट्र संबंध मंत्रालय, भारत सरकार; माजी संचालक, वृत्तपत्रविद्या विभाग, पुणे विद्यापीठ; सदस्य, महाराष्ट्र राज्य भाषा सल्लागार मंडळ, पुणे.

श्री० अमित अ० शिंदे, बी.सी.ए., वाई.

दिवंगत आ० ब० शिंदे, एम्.ए.; पीएच्.डी.; अध्यक्ष, सरस्वती शिंदे शिक्षण संस्था; प्राचार्य, डी. डी. शिंदे सरकार महाविद्यालय, कोल्हापूर.

श्रीमती नीलिमा श्रीराम शिकारखाने, बी.कॉम.; एम्.ए., माजी सहसंपादिका, मानव्यविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई; संपादिका, 'विश्रांती', दिवाळी अंक, पुणे.

डॉ० रुक्साना शेख-मुल्ला, एम्.ए.; पीएच्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापिका व प्रमुख, हिंदी विभाग, दहिवडी महाविद्यालय, दहिवडी; सदस्या, हिंदी अभ्यास मंडळ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर; दहिवडी.

श्री० महेश वसंत शेलार, बी.ए. (इतिहास), वाई.

दिवंगत ना० स० श्रीखंडे, बी.ए.; एल्एल्.बी.; सेवानिवृत्त जिल्हा व सत्र न्यायाधीश; माजी अधिव्याख्याता, विधी महाविद्यालय, बेळगाव; मुंबई.

डॉ० दि० शं० श्रोत्री, एम्.डी.; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, औषधिक्रियाविज्ञान विभाग, बी. जे. वैद्यकीय महाविद्यालय, पुणे; माजी सदस्य, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई; पुणे.

डॉ० य० शि० सहस्रबुद्धे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी (भूविज्ञान); सेवानिवृत्त संचालक, भारतीय भूवैज्ञानिक सर्वेक्षण, महाराष्ट्र पूर्व मंडळ, नागपूर; पुणे.

डॉ० निर्मला शंकर सारडा, एम्.ए.; पीएच्.डी. (हिंदी); लेखिका; प्रकाशन-व्यवसाय, ग्रंथ विशेष प्रतिष्ठान, सातारा

श्री० वि० ल० सूर्यवंशी, बी.एस्सी. (ऑ); सेवानिवृत्त विद्याव्यासंगी सहायक, विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा, मराठी विश्वकोश कार्यालय, वाई.

प्रा० ना० श्री० सोमण, एम्.एस्सी. (कृषि); प्राध्यापक, कृषि अभियांत्रिकी विभाग, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

श्री० आतिश सुरेश सोसे, एम्.ए.; एम्.एड.; बी. जे.; अध्यापक, पोदार इंटरनॅशनल स्कूल, पिंपरी; पुणे.

प्रा० लछमन परसराम हर्दवाणी, एम्.ए. (हिंदी; मराठी); सेवानिवृत्त व्याख्याता, अहमदनगर महाविद्यालय, अहमदनगर.

प्रा० पोपटी रा० हिरानंदाणी, सेवानिवृत्त प्राध्यापिका व प्रमुख, सिंधी भाषा विभाग, के. सी. कॉलेज, मुंबई; माजी सल्लागार, केंद्रीय शिक्षण विभाग, नवी दिल्ली.

डॉ० सेन्-इचि हिसामात्सु, डायरेक्टर, इंटरनॅशनल सोसायटी फॉर एज्युकेशनल इन्फर्मेशन, टोकियो, जपान.

प्रा० संतोष क्षीरसागर, बी.एफ.ए.; एम्.एफ.ए.; अधिव्याख्याता, सर जे. जे. स्कूल ऑफ आर्ट, मुंबई.

कला विभागातील अभ्यागत संपादक

डॉ० सु० पि० अष्टपुत्रे, जी.डी.आर्ट (ड्रॉईंग आणि पेंटिंग); टी.डी.; एस्.टी.सी.; सी.टी.सी.; एम्.ए.; पीएच्.डी.,
वाई.

श्री० रा० बा० गुजर, चित्रकार, वाई.

श्री० कि० बा० जाधव, जी.डी.आर्ट, ओझर्दे. ता. वाई.

श्रीमती मनाली देशपांडे, जी.डी.आर्ट, पुणे.

श्रीमती कल्याणी महामुनी, चित्रकार, वाई.

श्री० सु० दि० महामुनी, चित्रकार, वाई.

श्री० मं० ध० शेवते, जी.डी.आर्ट. भुईज, ता. वाई.

ऋणनिर्देश

मराठी विश्वकोशाला अनेक संस्थांनी व व्यक्तींनी अनेक प्रकारे साहाय्य केले. विशेषतः छायाचित्रे, रंगीत पारदर्शिका, नकाशे, वैज्ञानिक आणि तांत्रिक विषयांच्या आकृत्या इ. पुरवून किंवा त्यांचा वापर करण्यास अनुमती देऊन त्यांनी विश्वकोशास महत्त्वाची मदत केली. त्यांचा कृतज्ञतापूर्वक निर्देश पुढे करित आहोत :

कोल्हापुरे, आनंद, भारत झेरॉक्स, वाई.

खंडकर, अजय चंद्रशेखर, सिंगापूर.

खटावकर, कविता मनोज, अध्यक्षा, व्हिजन इंग्लिश मीडियम स्कूल, कन्याशाळा, वाई.

जमदाडे, प्रदीप, वाई.

ढवण, रोहिणी, वाई.

दीप फोटो स्टुडिओ, वाई.

नेमाडे, प्रकाश, वाई.

पालव, अच्युत, मुंबई.

बरकडे, हरिष, वाई.

बहुळकर, साधना, मुंबई.

भोसले, मदनराव प्रतापराव, माजी आमदार; अध्यक्ष, किसन वीर सातारा सहकारी साखर कारखाना, भुईज, वाई.

माटे, म. श्री., पुणे.

मे. आनंद आर्ट्स , पुणे.

लोकमान्य टिळक ग्रंथसंग्रहालय, वाई.

लोकमान्य सेवा संघ, विलेपार्ले (पूर्व), मुंबई.

वेलहाळ, आदित्य, छायाचित्रकार, कोल्हापूर.

वैद्य, मंजिरी, मुंबई.

श्री. वा. फाटक ग्रंथसंग्रहालय, विलेपार्ले (पूर्व), मुंबई.

सिनगारवाडी, अजित, वाई.

सोहनी, आनंद, राजस झेरॉक्स, वाई.

क्षीरसागर, विभावरी, स्मृतिरेखा फोटो स्टुडिओ, वाई.

क्षीरसागर, संतोष, मुंबई.

क्षीरसागर, सुधीर, व्यावसायिक छायाचित्रकार, वाई.

मराठी विश्वकोशात वापरलेल्या संक्षेपांची यादी
मराठी संक्षेप

अ. क्र.	अनुक्रमांक	प	पश्चिम
अनु.	अनुवाद/अनुवादक	पू.	पूर्व
अश.	अश्वशक्ती	°फॅ.	अंश फॅरेनहाइट (तापमान)
अ. सं. सं.	अमेरिकेची संयुक्त संस्थाने	बं.	बंगाली
अँपि.	अँपिअर	म.	मराठी
आं.ए.	आंतरराष्ट्रीय एकक	म. भा.	मराठी भाषांतर
आ.	आकृती	म. शी.	मराठी शीर्षकार्थ
आवृ.	आवृत्ती	मायअँपि.	मायक्रोअँपिअर
इं.	इंग्रजी	मि.	मिनिट
इं. भा.	इंग्रजी भाषांतर	मिअँपि.	मिलिअँपिअर
इं. शी.	इंग्रजी शीर्षकार्थ	मिग्रॅ.	मिलिग्रॅम
इ.	इत्यादी	मिमी.	मिलिमीटर
इ. स.	इसवी सन	मिलि.	मिलिलिटर
इ. स. पू.	इसवी सन पूर्व	मी.	मीटर
इ. स. पू. सु.	इसवी सन पूर्व सुमारे	मृ.	मृत्यू
उ.	उत्तर	मे.	मेट्रिक
उ. अश.	उपयुक्त अश्वशक्ती	मे. ट.	मेट्रिक टन
उदा.,	उदाहरणार्थ	मेवाँ.	मेगॅवाँट
क.	कन्नड	म्यूग्रॅ.	मायक्रोग्रॅम
कॅ	कॅलरी	म्यूमी.	मायक्रोमीटर
कॅमू.	कॅलरीमूल्य	रा. सं.	रासायनिक संघटन
कार.	कारकीर्द	लॅ.	लॅटिन
किकॅ.	किलोकॅलरी	लि.	लिटर
किग्रॅ.	किलोग्रॅम	वा. दा.	वातावरणीय दाब
किमी.	किलोमीटर	वाँ.	वाँट
किमी. ^२	चौरस किलोमीटर	वि. उ.	विशिष्ट उष्णता
किवाँ.	किलोवाँट	वि. गु.	विशिष्ट गुरुत्व
किवाँ. ता.	किलोवाँट तास	व्हो.	व्होल्ट
के.	केल्विन (तापमान)	श.	शके
क्र.	क्रमांक	सं.	संस्कृत
ख्रि. पू.	ख्रिस्त पूर्व	संपा.	संपादक/ संपादित
गु.	गुजराती	संव.	संवत्
ग्रॅ.	ग्रॅम	संक्षे.	संक्षेप
घ. किमी.	घन किलोमीटर	सस.	समुद्रसपाटी
घ. मी.	घन मीटर	सु.	सुमारे
घ. सेंमी.	घन सेंटिमीटर	सेंमी.	सेंटिमीटर
चौ. किमी.	चौरस किलोमीटर	सेंमी. ^२	चौरस सेंटिमीटर
चौ. मिमी.	चौरस मिलीमीटर	सेंमी. ^३	घन सेंटिमीटर
चौ. मी.	चौरस मीटर	°से.	अंश सेल्सिअस (तापमान)

चौ. सेंमी.	चौरस सेंटीमीटर	से.	सेकंद
ज.	जन्म	स्था	स्थापना
जि.	जिल्हा	हिं.	हिंदी
ज्यो. ए.	ज्योतिषशास्त्रीय एकक	हि.	हिजरी
द.	दक्षिण	हे.	हेक्टर
द. ल.	दशलक्ष	हेलि.	हेक्टोलिटर
नॅमी.	नॅनोमीटर		

इंग्रजी संक्षेप

Comp.	Compiled/Compiler	Trans.	Translation/Translator
Ed.	Edited/Editor	Vol./s	Volume/s

- विशेष सूचना : (१) विवेचनाच्या प्रवाहात आलेला शब्द हा अन्यत्र आलेल्या नोंदीचा निदर्शक असेल, तर तो शब्द ⇨ अशा बाणचिन्हाच्या पुढे तिरपा दर्शविलेला आहे. एखाद्या नोंदीतील विशिष्ट मजकुराशी विषयदृष्ट्या निगडित अशी दुसरी नोंद निर्दिष्ट करताना त्या मजकुरापुढे चौकटीकंसात [→] असे बाणचिन्ह वापरून त्यापुढे त्या नोंदीचे नाव दिले आहे.
- (२) चित्रपट-सूची : चित्रपत्र असलेल्या नोंदीच्या शेवटी फक्त चित्रपत्र/चित्रपत्रे एवढाच निर्देश केलेला असून खंडातील शेवटच्या नोंदीनंतर चित्रपत्र-क्रमांकांची स्वतंत्र सूची दिलेली आहे.

